
Tomislav Bracanović, *Normativna etika* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2018), 222 str.

U prvoj polovici 2018. godine Institut za filozofiju izdao je knjigu Tomislava Bracanovića naslovljenu *Normativna etika*. Ova knjiga predstavlja očekivani nastavak autorova bavljenja temama iz područja etike. U predgovoru knjizi Bracanović ističe kako je knjiga namijenjena širokom krugu čitatelja, “[...] filozofima i ostalim stručnjacima – iz humanističkih, društvenih i prirodnih znanosti – koji se zanimaju za problem moralne filozofije i metode njihova rješavanja“ (str. 7). Dalje dodaje kako je knjiga “[...] zamišljena i kao potencijalna literatura za sveučilišni studij filozofije, ali i za druge studije u kojima etičke teme zauzimaju istaknuto mjesto [...]” (str. 7). Na temelju sadržaja, strukture i načina pisanja ova knjiga predstavlja svojevrsnu sintezu Bracanovićeva znanstvenog i predavačkog djelovanja. Strukturom, kritičkim pregledom glavnih normativnih etičkih pozicija te neutralnim iznošenjem temeljnih argumenata, zamjerki i protuargumenata, autor knjigu čini vrlo prikladnom za uvođenje studenata u glavne teme normativne etike i etičke probleme općenito.

Osim “Predgovora“, “Bibliografije“ i “Kazala“ knjiga sadrži sljedećih sedam poglavlja. Prvo poglavlje, “Moralno mišljenje“, je uvodno, dočim je svako od ostalih šest poglavlja posvećeno jednoj od normativnih etičkih pozicija. Od drugog do sedmog, poglavlja su naslovljena: “Etički relativizam“, “Teistička etika“, “Etički egoizam“, “Utilitarizam“, “Deontologija“ i “Etika vrlina“. U uvodnom poglavlju: “Moralno mišljenje“, autor postavlja temelje moralnog mišljenja, tj. kako sam navodi, polazi od pitanja “[...] o tome što je *differentia specifica* moralnog mišljenja, odlučivanja i djelovanja“ (str. 9). Također školski ukazuje na razliku između deskriptivnih tvrdnji i moralnih tvrdnji, između sudova ukusa i moralnih tvrdnji, ali i na zahtjeve koje pred etiku postavljaju metodička pravila i zahtjevi poput “Humeovog zakona“ ili “Humeove giljotine“ i onoga što je poznato kao “naturalistička pogreška“, s jedne strane, te zahtjevima poput univerzalnosti moralnih normi, kao i zdravorazumskog načela “treba podrazumijeva može“ s druge strane. Struktura prvog poglavlja kao i metodičnost i postupnost uvođenja čitatelja u problem moralnog mišljenja i, šire, u pitanja i probleme normativne etike, potpuno odgovaraju cilju Bracanovićeve knjige: Uvesti čitatelja u osnove filozofskog, preciznije, etičkog mišljenja. U daljnjim poglavljima pokazat će kako je pored toga uspio u nešto obuhvatnijem cilju, to jest u ilustrativnom prikazu temeljnih pozicija normativne etike. Ostvarenje ovog drugog cilja, prikaz temeljnih pozicija normativne etike, započinje drugim poglavljem, “Etički relativizam“. Upravo se u ovom poglavlju jasno ocrta struktura svih dalj-

njih poglavlja. Poglavlje započinje uvodom koji obuhvaća historijski pregled ideja, ovdje podnaslovljeno "Relativizam u povijesti filozofije: neki primjeri", u kojem prikazuje najznačajnije primjere relativizama od sofista i skeptika do Montaignea i Marxa. Ujedno prikazuje šira intelektualna stremljenja koja su se događala tijekom 20. stoljeća, a koja su povezana s razvojem kulturne antropologije, kao i s idejama multikulturalizma. Drugi dio poglavlja odnosi se na iznošenje temeljnih stavova i argumenata specifičnih za dotičnu normativnu etičku poziciju. Na kraju poglavlja ukazuje na nedostatke i kritike koje su iznesene protiv te normativne etičke pozicije. Sva su ostala poglavlja slično strukturirana.

Treće poglavlje je posvećeno teističkim etikama, koje definira kao stajališta prema kojima je "[...] etika ovisna o religiji i [...] moral na neki način povezan s postojanjem Boga" (str. 43). Početna pozicija za uzimanje u obzir ovakve normativne etike nalazi se u činjenici da 84% svjetskog stanovništva pripada nekoj religiji, a čak i dio onih koji ne pripada često ima neka religijska vjerovanja. Početni dio ovoga poglavlja zauzima stav o uspostavljanju povezanosti između etike i viđenja svijeta kao Božjeg djela. U takvom viđenju svijet je smisljena cjelina u kojoj čovjek ima posebno mjesto. Ovaj svjetonazor u posljednjih nekoliko stoljeća biva dovođen u pitanje znanstvenim viđenjem svijeta, da bi se paralelno tijekom 20. stoljeća mogla pratiti i "[...] filozofska razaranja vjerovanja u objektivne moralne vrijednosti" (str. 45). Argumentacija kojom se pokušavaju braniti pozicije teistički utemeljene etike može se temeljiti na pretpostavci: "[...] [A]ko je svijet u kojem živimo isključivo materijalan, svijet koji nema viši uzrok ili svrhu i koji je, kao što kaže Russell, 'osuđen na izumiranje u pustoju smrti sunčeva sustava', onda nam izvršavanje moralnih obaveza (koje uključuju stvari poput vraćanja dugova, iskrenosti ili čak žrtvovanja vlastitoga života) ne može donijeti nikakav dobitak" (str. 46). Ovaj argument ukazuje kako se u materijalističkom viđenju svijeta etika pokazuje kao apsurdna, jer se etičke obaveze ne temelje na nečemu dubljem od samoga svijeta. Ova se argumentacija na neki način nastavlja na Kantov stav, prema kojemu "[...] činjenica da imamo moralne dužnosti, osobito dužnost ostvarenja nečega što se naziva 'najviše dobro' (*summum bonum*) iskazuje pretpostavku da postoji Bog (iako tu pretpostavku, prema Kantu teorijski ne možemo dokazati)" (str. 47). Dalje se teistička normativo-etička pozicija pokazuje kroz teoriju božanskih zapovijedi i teoriju naravnog zakona.

Četvrto se poglavlje bavi etičkim egoizmom, konzekvencijalističkom teorijom prema kojoj se postupak procjenjuje na temelju dobrih posljedica do kojih dovodi za pojedinca. Etički egoizam na prvi pogled nalazi dobro opravdanje u psihološkom egoizmu, prema kojemu je sve naše djelovanje motivirano isključivo ostvarenjem vlastitih interesa. Ova se pozicija može braniti kroz nekoliko argumetacijskih nizova, poput reinterpretacije motiva,

samoobmane i tautološkog egoizma. Etički se egoizam ne temelji samo na psihološkom egoizmu, već je Bracanović ukazao i na moguću povezanost etičkog egoizma i teorije igara.

Struktura autorova prikaza razvoja teorije od njezinih početaka do recentnih oblika putem argumenata i prigovora dobro se oprimjeruje u petom poglavlju. Peto poglavlje je posvećeno utilitarizmu, najpoznatijoj konzekventalističkoj moralnoj teoriji. U poglavlju se ukazuje na zajednička obilježja svih oblika utilitarističkih moralnih teorija, a to je da svi utilitaristi dijele, “[...] pretpostavku da nepristrano povećavanje dobrih posljedica predstavlja krajnje mjerilo moralne ispravnosti [...]” (str. 101). No, međusobna suglasnost među utilitaristima prestaje kad se otvore pitanja što je to dobra posljedica, ili koji je to prihvatljivi način postizanja tih dobrih posljedica. Utilitarizam se prikazuje na primjerima glavnih historijskih nositelja ove teorije, Benthama i Milla, kao i na primjeru jednog od najznačajnijih suvremenih etičara, Petera Singera.

U dvama završnim poglavljima Bracanović tematizira deontologiju i etiku vrlina. Poglavlje posvećeno deontologiji većim dijelom se bavi Kantovom etikom, dok se u završnom poglavlju etici vrlina početni dio posvećuje Aristotelovoj etici vrlina, a završni suvremenim etikama vrlina.

Tomislav Bracanović ovom je knjigom postigao namjeru iznesenu u “Predgovoru“, predstavio je knjigu koja na jezgrovit način daje cjelovit pregled najznačajnijih normativnih etičkih teorija. Ova knjiga značajna je utoliko što predstavlja jedno od rijetkih takvih djela na hrvatskom jeziku. Osim ovog uvoda u etiku postoji i *Uvod u etiku* Josipa Talange koju su Hrvatski studiji izdali 1999. godine. Glavna je razlika između Bracanovićeve i Talangina pristupa u tomu što Talanga uvodi u etiku iz izrazito kantovskog očišta, dočim je Bracanović “objektivniji“, na način da ne učitava vlastitu filozofsku poziciju pa svim etičkim smjerovima pristupa angažirano, iznoseći glavne argumente za i protiv.

Ivana Skuhala Karasman

Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54
HR – 10000 Zagreb
ivana@ifzg.hr